

IZLAGANJA

Marijan Jurčević

BIBLIJSKO-TEOLOŠKI TEMELJ NERAZRJEŠIVOSTI ŽENIDBE

Prof. dr. sc. Marijan Jurčević, Teologija u Rijeci

UDK: 265.5 : 22/23

Izvorni znanstveni rad

Nerastavljivost je uvijek bio cilj i ideal ženidbe, ali je u praksi uvijek bila problem. Tijekom cijele povijesti teolozi i Crkva više raspravljaju o problematici rastave braka i o rastavljenim negoli o samoj ženidbi. Zadnji milenij više je opredijeljen za apsolutnu nerastavljivost, iako je i ta apsolutnost imala svoje tumačenje i nijansiranje (unutarnja izvanjska, ratum, consumatum itd.). Samo se pozivajući na vjeru i krštenje (sakramentalnost) može ostati na apsolutnoj nerastavljivosti.

Pitanje je spada li nerastavljivost ženidbe u ‘propositio fidei’ ili ‘propositio proxima fidei’ ili ‘saltem doctrina catholica’? Na ovo nije dan odgovor.

Teologija i Crkva bez daljnjega trebaju još više produbiti značenje nerastavljivosti ženidbe, ali i naći ‘mjesto’ onima koji su doživjeli neuspjeh braka. Također ženidbu treba uzimati više kao jedan projekt negoli kao gotovu stvar, zato je poželjno da Crkveno pravo bude elastičnije prema slučaju neuspjelih brakova.

Tri su elementa bitna za kršćansku ženidbu, što ne treba zaboraviti: krštenje kojim se ulazi u povijest spasenja i koje obilježava cijelu osobu; kontrakt (pristanak) kojim zaručnici ulaze u život koji ima posebne biološke i ljudske vlastitosti; konzumacija ženidbe, čime bračni partneri žive ljudske i kršćanske vrijednosti. I ove tri vrijednosti treba danas revalorizirati i posvijestiti kod kršćanskih zaručnika. Zato je priprava bračnih zaruka vrlo važna pa i sudbonosna za njihovu budućnost.

Ključne riječi: ženidba, brak, rastava, Crkva.

* * *

Govoriti o nerastavljivosti ženidbe kao prirodnom ili neprirodnom činu dosta je diskutabilno. Je li ženidba prirodno nerastavljiva ili nije? Vrlo je nejasno, iako se Isus poziva na to da je u početku ženidba nerastavljiva (Mt 19). Radi li se samo o unutarnjoj nerastavljivosti, a ne o izvanjskoj? Na početku bismo mogli konstatirati da se radi o rastavljivosti ženidbe i u Starom i u Novom zavjetu, barem izvanjski, pa i u Crkvi.

Uvijek se naučavalo u Crkvi da je temeljna osnovica ženidbe nerastavljivost i jednota. Nerastavljivost se suprotstavlja rastavljivosti, a jednota poligamiji.

1. Je li nerastavljivost u skladu s ljudskom naravi?

Tako imenujemo *primarno* naravno pravo naredbe, čije je ispunjenje nužno da se postigne primarni cilj naravi, i *sekundarno (drugotno)* naravno pravo kao skup naredbi koje olakšavaju ostvarenje (ispunjenje) prvotnog cilja i druge sporedne naravne ciljeve. Ovo je klasično razvrstavanje poslije sv. Tome.¹

Prema ovome poimanju naravi, rastava bi bila protiv prvotnog naravnog cilja ženidbe: prvo, možda nije protiv prvotnog cilja rađanja, ali jest protiv odgajanja (što za sv. Tomu Akvinskog ulazi u prvotni cilj ženidbe) koje je vrlo teško poslije rastave; drugo, rastavom se također žrtvuje i ruši drugotni cilj - uzajamna pomoć.

U ovim stavovima teolozi se slažu, ali se ne slažu kad se radi o rastavi izrečenoj od javnog autoriteta zbog vrlo teških razloga. Izvjesni stari autori procjenjuju kako nije moguće racionalno potvrditi da jedna takva rastava ne može nikada biti dopuštena.² *Matrimonium ex primitiva Dei institutione positiva indissolubilis erat.*

Jedinstvo dvaju partnera, pristanak koji zapečaćuje sjedinjenje zaručnika i zaručnice angažira jedno i drugo intimnije od bilo kojeg drugog ugovora (kontrakta). To je slobodan pristanak jednog čovjeka i jedne žene da budu novi i viši, što im daje ljubav. Tako oni

¹ Suppl., q. 65, a. 1.

² SANCHEZ (+1610.): *De matr.*, lib. 2, disp. 13, n. 4; SUAREZ (+1617.): *De legibus*. lib. 2, c. 14, n. 20; BELLARMIN (+1620.): *De matr.*, c. 4, n. 2; PALMIERI (+1909.): *De matr. christ.*, th. 16. – Cf. J. THOMAS, *Droit naturel et droit chrétien en matière d'indissolubilité du mariage*, u: *Miscellanea moralia in hon. A. Janssen*, Lovain-Gemblox, 1948.

nadilaze promjenjivost strasti i prolaznih svidanja: ljubav nije samo pojedinačna naklonost dviju osoba. Ljubav je pristanak koji konstituira ‘novu osobu’, tj. nadilazi prirodnu osobnost (što se ne rađa u obitelji) i individualnost. I ova postavka oslanja se na biblijski tekst: „*Na svoju sliku Bog ih stvori, čovjeka i ženu stvori.*“

Tako je brak jedinstvo dviju osoba na razini osobnosti, a ne interesa, sentimentata ili drugih zasluga, pa zato i ostaje tijekom cijelog života, sve do smrti, bez obzira na sva životna događanja i promjene.

Tako se brak definira kao ujedinjenje dviju osoba na osobnoj razini, a ne na interesu ni sentimentima, pa ni na zaslugama, nego obvezom do smrti jer je osobnost prisutna tijekom cijeloga života bez obzira na sve mijene i promjene. Čak prije kršćanstva nalazimo slično razmišljanje kod Aristotela: njegovi savjeti upućeni su zaručnicima da ostanu ujedinjeni cijeli život, do smrti. Isto tako Hegel (koji nije crkveni otac, ali koji razmišlja u kršćanskom ozračju) kaže da je bračno sjedinjenje *u sebi (in se)* nerastavljivo, iako dodaje da je u nekim slučajevima razumna rastava kad bračni partneri postanu stranci jedno drugome.

Jedno takvo jedinstvo utemeljeno je na međusobnom poznavanju koje prodire do dubine bića, i iznad njih samih, njihovih zasluga i nezasluga, iznad svega što čine ili ne čine. Jedan takav čin pretpostavlja korelativno odricanje od samoga sebe, što nadilazi afektivne mogućnosti svakoga.³ Bračno nerazrješivo sjedinjenje kao da ‘nadilazi’ konkretnu ljudsku narav. Ali ljudsko biće i nije ‘naravno’ (programirano), ono ‘nadilazi narav po svojoj duševnosti (pameti i volji). Zato se nerazrješivost braka i prihvaća u vjeri, kršćanstvu, sakramentu, u Božjoj milosti koja uzdiže ljudsku narav.

Samo u određenom zajedništvu koje teži prema preobrazbi – takvo je kršćanstvo – moguće je ostvariti čežnju ljudske dubine o nerastavljivosti braka. Zato samo u Crkvi, Kristovoj preporođenoj zajednici, može se ‘zahtijevati’ nerastavljivost braka. Samo tri teološka načela i dara: vjera, nada i ljubav, koji su izvor novog života, mogu jamčiti nerastavljivost braka.

³ Usp. E. POUSET, *L’homme et la femme de la création à la réconciliation*, u L&V, Masculin et féminin, t. XXI, janvier-février 1972., n° 106, str. 69.

Ženidbenu vezu definiramo kao ‘stabilan odnos kojim su sje-dinjeni zaručnik i zaručnica i koji proizlazi iz čina što se oni slobodno angažiraju jedno prema drugom da uspostave jedan dom, to jest da se uzajamno pomažu za vrijeme cijelog života imajući i uzdižući djecu.’⁴ Vezanost muškarca i žene u ženidbenoj vezi ima snagu veću od krvne veze koja veže s roditeljima (Post 2, 24; Mt 19,5). Ovdje je potrebno naglasiti da se radi o posebnom zajedništvu koje se razlikuje od svih drugih zajedništva. Radi se o zajedništvu uzajamne ljubavi. Dvoje njih postaju jedno tijelo (Mt 19, 6). Znači, stvoreni od Boga ‘čovjek i žena’ bića su komplementarna i tako postaju jedno potpuno biće.

Nema dvojbe da izraz ‘čine samo jedno tijelo’ ima i aluziju na bračni čin, ali ima također i moralno značenje, formiranje (tvorenje) jednog bića, jedne zajednice života u kojem jedno s drugim dijeli zajednički život i zajedničku odgovornost. Prema tome izrazu tijelu treba dodati značenje koje je šire od spolnog. Radi se o životnom i potpunom zajedništvu: u radosti i žalosti, u zdravlju i bolesti, prijateljima, domu, zajedničkom nošenju bremena života. I bračni krevet ulazi u ovo tjelesno jedinstvo jer je ovo jedinstvo (zajedništvo) naravno u smislu da odgovara instinktivnim težnjama žene prema mužu i muža prema ženi. Stoga iz ovoga proizlazi da je krajnji cilj braka, uz uzajamnu ljubav, rađanje i odgajanje djece.⁵

Bračna veza nadilazi sve druge životne veze svojim učinkom i svojim posljedicama. Radi se o živom odnosu ljudskih osoba. I čini ženidbenog veza vrlo su osobni i posljedični, od same unutarnje naravi pa do rađanja i odgoja pomlatka. Zato je ustanova braka ustanova koju je ustanovio – stavio u narav - sam Bog.

2. Biblija i rastava braka

Isus se u razgovoru s farizejima poziva na dva starozavjetna teksta kad je riječ o rastavi braka: Post 1, 27: *Bog stvori čovjeka na*

4 P. ADNES, *Le mariage*, Ed. Desclé, Tournai, 1963., str. 157.

5 U ovoj našoj analizi sad ne ulazimo u suvremene kontraverze o tome je li rađanje i odgoj djece prvotni cilj ili uzajamna ljubav bračnih drugova. Ovdje usvajamo klasičan stav prvotnog i drugotnog cilja ženidbe, kao što to čini i sv. Toma Akvinski, suppl. 67, 2; in IV sent. dist. 33, q. 2, a. 2. Usp. M. ZADRO, *L'indissolubilité du mariage*, (rukopis) Ottawa, 1972., str. 23.

sliku Božju, muško i žensko stvori ih. I Post 2, 24: *Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uz svoju ženu, i bit će njih dvoje jedno tijelo.* Ova dva teksta citirana od Isusa mogu postaviti dva pitanja. Odnose li se na sve ženidbe bez razlikovanja kako mi danas razlikujemo (unutarnja i izvanjska rastava)? Odnosi li se zabrana rastave jednako na izvanjsku i unutarnju, ili na oba načina? Očito se ovdje ne može govoriti ni o sakramentalnoj ni o sklopljenoj i nekonzimiranoj ženidbi. Tada je postojala samo jedna ženidba. Također je Stari zavjet poznao samo 'jednu' ženidbu, što bi se moglo reći da se danas odnosi na sve ženidbe. Ipak, radi li se o jednom općem aksiomu koji isključuje svaku rastavu, iako se ove riječi mogu odnositi samo na unutarnju rastavljujivost što znači da ju ne mogu izvesti sami partneri. A također ovi evanđeoski pasusi ne govore ništa o izvanjskoj rastavi. Samim time što u početku nije postojao nego jedan par. Isto tako Adam i Eva bili su u bezgrešnom stanju još ne podložni požudi pa nije postojala napast rastave...⁶

Stav Starog zavjeta prema rastavi braka dosta je kompleksan. Na prvi pogled čini se kao da je rastava dopuštena, no ipak nije iznjansirano u odnosu na unutarnju i izvanjsku rastavu i radi li se o istinskoj rastavi ili otpustu žene (Pnz 24, 1-4).

I kad farizeji Isusu postavljaju pitanje o rastavi braka (Mt 19, 9) (diskusija između dvije škole – Hillel i Shamai), on se poziva na Knjigu Postanka (2, 24): *Dvoje će činiti jedno tijelo.* Ovim on izričito govori o 'unutarnjoj' nerastavljujivosti braka. Isto tako ovdje se ne osuđuje 'izvanjska' rastava.⁷

Na koncu, da bi Isus potvrdio unutarnju nerastavljujivost braka, poziva se na tradiciju prvotne ustanove braka i dodaje da ženidba nije privatni ugovor koji bi potpuno ovisio o volji partnera već se radi o božanskoj ustanovi u kojoj Bog djeluje u svakom slučaju: *Dakle, što je Bog združio, čovjek neka ne rastavlja* (r. 6). Izraz: *'Oboje će biti samo jedno tijelo'* ne isključuje mogućnost izvanjske rastave pod pretpostavkom da Bog isključuje 'unutarnju' rastavu braka. Budući da ženidba nije nerastavljiva u Starom i Novom zavjetu, teško je po-

6 Usp. V. J. POSPISHIL, *Divorce et remariage*, Casterman, 1969., str. 26-27.

7 Usp. W. O'CONNOR, *The Indissolubility of a Ratified, Consummated Marriage*, u: *Ephemerides Theologicae Lovanienses*, XIII, 1963., str. 692-722.

vući zaključak o unutarnjoj nerastavljivosti i vanjskoj rastavljivosti. I sljedeći izraz: ‘... Čovjek ne smije rastaviti...’ Na što se odnosi ovaj refren, na izvanjsku ili unutarnju rastavljivost, ili na obadvije? Ako prihvatimo da se osuda rastave odnosi općenito, na obadvije forme, kako u ovome slučaju pravdati rastavu koja se prihvaća u Crkvi: *privilegium paulinum* – pavlovska povlastica, privilegij vjere i na sakramentalnu nekonzumiranu ženidbu? Ipak, izgleda da se Isusove riječi odnose na sve ženidbe, na ženidbu općenito. Sve su ženidbe nerastavljive, unutarnje i izvanjski.

Prema tome, može se zaključiti da Isus upućuje na to da čovjek nema pravo rastaviti ženidbu jer je njezin autor Bog. „Svaki onaj koji otpusti svoju ženu, te se oženi drugom, čini preljub. Tko se oženi onom koju je njezin muž otpustio, čini preljub.“ (Lk 16, 18). Ovo znači da nikakav drugi privatni autoritet ne može rastaviti ženidbu. Ipak Isus ništa ne govori o ‘izvanjskoj’ rastavi.

P. Hoffmann⁸ u *Conciliumu* 1970. ispituje najstariji oblik kojim Isus izriče nerastavljivost ženidbe. Prema njemu, 18. redak iz 16. poglavlja Lukina evanđelja najvjernije izriče Isusov stav: „Svaki onaj koji otpusti svoju ženu te se oženi drugom, čini preljub. Tko se oženi onom koju je njezin muž otpustio, čini preljub.“ Dvije su riječi bitne u ovom tekstu: *otpustiti* i *preljub*. Židovski mentalitet nije pravio razliku između rastave s pravom na novu ženidbu od rastave bez prava na novu ženidbu. Otpust je uvijek davao pravo na novu ženidbu, zato možemo zaključiti da kod Isusa otpust žene ima značenje rastave. A pojam preljub imao je čisto određeno značenje, uvijek u prilog mužu, jer ženu se uvijek gledalo kao preljubnicu kad je imala spolni odnos s drugim, dok se čovjeka uzimalo za preljubnika ako je povrijedio pravo drugog muža. Jasno, radi se o poligamičnom i patrijarhalnom svijetu. A da bi se odredilo Isusovo naučavanje potrebno je istaknuti još nešto vrlo važno. Hoffmann tvrdi da „Isus s jedne strane odbacuje židovsku legalizaciju otpusta žene od muža i ponovnu ženidbu muža, a s druge strane ženidbu jedne žene koja je

⁸ Paul HOFFMANN, *Parole de Jésus à propos du divorce avec l'interprétation qui en a été donnée dans la traditions néo-testamentaire*, u: *Concilium*, br. 55, 1970., str. 49-62.

regularno otpuštena od svojeg muža uzima nezakonitom i jednakom preljubu.⁹

Ipak Isus se uzdiže iznad židovskog zakonodavstva i ženidbu svodi na međusobni odnos, na razinu koja je od Boga utisnuta u ljudsku narav. Odavde razumijemo Isusove riječi o rastavi: Isus kritizira zakon i pokazuje stvarnost ženidbe koja nadilazi svaki zakon.¹⁰ Izgleda da je nemoguće primijeniti ovu Isusovu riječ, takva kakva je napisana, u jednoj konkretnoj situaciji iako ona može biti 'norma i kriterij kad se radi o davanju kršćanskog odgovora na pitanje rastave. Isusovo naučavanje o nerastavi ne oslanja se na židovski zakon koji očituje tvrdoću srca (Mk 10, 5,5) nego na Stvaranje. Bog je stvorio čovjeka kao muško i žensko (r. 6), „nisu više dva, nego jedno tijelo“(r. 8) i ovo je temelj jedinstva između muškarca i žene. „Ovo jedinstvo, uza sve druge citate, smješta se u samo Stvaranje. Redak 9, s prvenstvenom tvrdnjom: 'Ono što je Bog sjedinio, čovjek ne smije dijeliti' samo je logička posljedica onoga što je prethodilo. (...) Stvoritelj je taj koji stvara jedinstvo svakoj ženidbi, i to je temelji razlog radi kojeg čovjek ne može raskidati ovo jedinstvo.“¹¹ Deveti redak (Što je Bog sjedinio, neka čovjek ne rastavlja!) kaže nam da je rastava zabranjena, jer veza koju je Bog postavio u prvoj ženidbi nije rastavljiva. A deseti redak (Mk 10, 10) donosi Isusovu određenost prema nekoj novoj ženidbi bilo muškarca bilo žene: „Tko otpusti ženu svoju i oženi se dugom, čini preljub prema prvoj. Ako li žena otpusti muža svoga i uda se za drugoga, čini preljub.“

O istom problemu (rastavi) govori i sv. Pavao u 1 Kor 7, 10-16.: „Oženjenim naređujem – ne ja, nego Gospodin – da se žena od muža ne rastavlja; ako li se rastavi, neka ostane neudata ili se izmiri sa svojim mužem; i muž da ne otpušta žene.“ Pavao u ime Gospodina zabranjuje rastavu i novu ženidbu za kršćane. A ako se radi o ženidbi kršćanina i poganina, situacija se mijenja. U ovome slučaju poganska je strana odlučujuća: „Ako nevjerna strana traži rastavu, neka se rastavi! U takvim prilikama nije ropski vezan brat ili sestra.“ U odnosu na ovakvo stanje Hoffmann kaže: „Pavao prihvaća

9 Isto, str. 50.

10 Isto, str. 51.

11 Isto, str. 53.

odluku poganskog partnera, koja radikalno mijenja ženidbenu situaciju kršćanskog partnera, i na svoj način tumači 'zapovijed' Gospodinovu.¹² Kršćanin prihvaća odluku poganskog partnera i ponovno se može oženiti.

Iz ovoga se vidi da novozavjetna tradicija shvaća Isusove riječi više kao indicaciju smjera i ne ostaje na razini novog zakona. Poštuje se konkretna situacija. Bi li se ovoga pravila konkretne situacije mogla držati Crkva?

Radi odgovora na ovo pitanje uzimamo tumačenje W. O'Connora. U svojem članku o nerastavljivosti¹³ pita bi li se, oslanjajući se na svetopisamske tekstove, ipak moglo imati pravo na rastavu. Na koncu uspoređivanja tekstova ipak se slažu dva autora (Hoffman i O'Connor): baza (temelj) nerastavljivosti ženidbe postavljena je od Stvoritelja u vrijeme stvaranja.

U Crkvi je od ranih vremena ženidba *rata et consumata* apsolutno nerastavljiva od bilo koje moći ili iz bilo kojeg drugog razloga, osim smrti. I ovaj je stav 'opravdavan' biblijskim tekstovima koje smo spomenuli. Teolozi su pokušavali apsolutnu nerastavljivost nalaziti u simbolizmu ženidbe. I danas se dosta teologija oslanja na simbolizam koji donosi sv. Pavao, pa kasnije i sv. Augustin. „*Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et Ecclesia*“ – *Ova je tajna uzvišena – ja velim u odnosu na Krista i Crkvu.* (Ef 5, 32). A neki su autori postavljali pitanje ima li samo sklopljena, ne izvršena (*consumata*), ženidba punu simboliku. Jedan od takvih bio je i Sanchez, teolog iz sedamnaestog stoljeća.¹⁴

Pitanje je što za Pavla znači *mysterium* i odnosi li se na sve ženidbe ili samo na ženidbe među kršćanima? Vjerojatno se odnosi na kršćanske ženidbe jer kršćanima Pavao i upućuje svoju riječ. Teolog O'Connor misli da se Pavlove riječi odnose prvenstveno na kršćanske ženidbe, ali ne isključuje ni druge ženidbe. „It is sometimes said that the quotation from Genesis proves that he had every marriage in view and not specifically Christian marriage. However, we must not

12 Isto, str. 59.

13 Op. cit.

14 Usp. SANCHEZ, Th., lib. II, disp. 13, n. 2, i M. ZADRO, *L'indissolubilité du mariage* (rukopis mag. teze), Ottawa, 1972., str. 56.

lose sight of the fact that he is addressing the faithful exclusively and for this reason we can say confidently that he had in mind primarily Christian marriage. At the same time he did not exclude all other forms of marriage – otherwise his quotation from Genesis would no meaning.¹⁵ Iako je riječ o karakteru sibilizma, ipak ne treba razlikovati ženidbe kršćanske i nekršćanske. „Saint Paul would seem to say that every marriage without exception represents the union between Christ and Church (...) It follows that no argument can be drawn from any difference of symbolism in the two kinds of marriage“.¹⁶

Ponovimo da Isus jasno pravi radikalnu razliku između ženidbenog ugovora i svih drugih ugovora (*contracta*). Razlika je u tome što je u ženidbenom ugovoru Bog prisutan i time mu daje božansko značenje. On je stvorio čovjeka kao muško i žensko (Post 1, 27) i odredio da se razmnožavaju.¹⁷ Pa kao što se čovjek ne može razdvojiti od svojeg tijela, od samog sebe, tako se ne može rastaviti od svoje žene, koja je postala njegovo tijelo. I na tom je stavu Isus, između dviju izraelskih škola o rastavi (Hillel, Shamai), kako je već spomenuto. Isus je za izvorno i idealno stanje nerastavljivosti. On ne ruši mozaistički legalizam, koji je dopuštao izvanjsku rastavu, ali mu daje svoje osmišljenje i određuje slučaj kad je dopuštena rastava – *‘nisi ob fornicationem’*.¹⁸ A ovaj je tekst o preljubu vrlo različito tumačen. Danas se svi egzegeti slažu da se ne radi o preljubu nego o stanju kad i nije bilo ženidbe. U tom slučaju takvo stanje treba razvrgnuti.¹⁹

Ovdje bismo mogli reći da u Bibliji ne nalazimo izričitu zabranu izvanjske rastave, pa i kad se radi o sakramentalnoj ženidbi, iako Isus ipak ne govori o izvanjskoj nerastavljivosti ženidbe.²⁰

15 O’CONNOR, op. cit., str 702.

16 G. H. JOYCE, *Christian Marriage: An Historical and Doctrinal Study*. Londres, 1948., str. 440, citirano prema O’Connoru, op. cit., str. 695.

17 GIGOT i O’CONNOR u ovom se slažu i vide da u 27. retku Post. nemogućnost unutarnje rastave: „God did not provide divorce“. Međutim kad je govor o izvanjskoj rastavi, biblijski tekst niti tvrdi niti niječe. Usp. F. E. GIGOT, *Christ’s Teaching concerning Divorce in the New Testament*, str. 192, cit. prema O’Connoru, op. cit., str. 699.

18 In giving an interpretation of the Law of Deuteronomy He made it clear that Moses permitted extrinsec dissolubility only for the case of adultery“. O’CONNOR, op. cit., str 710.

19 Usp. P. ADNES, *Ženidba*, (skripta, Rijeka 1997.), str. 12- 15.

20 Usp. M. ZADRO, op. cit. str. 60.

3. Crkva o rastavi ženidbe

Praksa je Crkve do sada bila da je brak sklopljen i konzumiran nerastavljiv. Pokušajmo razjasniti ovaj stav Crkve, s današnjim razumijevanjem. Polazna je točka većinskog shvaćanja modernih teologa autora: „Može li Crkva, pravno govoreći, razriješiti sve ženidbe, razumijevajući i sakramentalne, a ako to ona ne čini, to u stvarnosti nije jedini razlog koji ignorira i reducira tu moć.²¹ Spomenuti autor Gerhartz ne zauzima nijednu izričitu poziciju pred ovim problemom, ali je svjestan da sama diskusija utječe i na shvaćanje pravnika. Ono što autor jasno i novo kaže o ovoj temi jest razlikovanje između apsolutne ženidbene (*Unauflöslichkeit der Ehe*) nerastavljivosti i apsolutne juridičke nerastavljivosti (*Unscheidbarkeit*). Ova autorova distinkcija nije baš puno pojasnila problematiku nerastavljivosti ženidbe. On se ni u kojem slučaju ne želi protiviti apsolutnoj nerastavljivosti ženidbe iako u tome vidi poteškoće.²²

Da bi opravdao svoje razlikovanje između apsolutne nerastavljivosti ženidbe i juridičke nerastavljivosti, Gerhartz ispituje biblijske tekstove koji se odnose na rastavu i tradicijsko poimanje Crkve u svjetlu vjere. Isusove riječi koje se odnose na rastavu kategorične su i ne poznaju izuzetke.²³ I tako je smatrala Crkva u povijesti.

Pravoslavna je crkva uvijek dopuštala rastavu u slučaju preljuba. Znači da ipak dopušta rastavu u nekim slučajevima. Tijekom povijesti navođeni su i drugi motivi zbog kojih bi bilo moguće rastaviti ženidbu, ali se ostalo na tome da ratificirana i konzumirana ženidba ostaje nerastavljiva.²⁴ Znači, apsolutna nerastavljivost kršćanske ženidbe proizlazi iz pozitivne Božje volje, kao i kompetencija prosudbe Crkve. Danas kao da se ova tvrdnja dobro ne prihvaća.

Tko je taj koji će prosuđivati o rastavljivosti i nerastavljivosti, o sklopljenoj i nesklopljenoj ženidbi? Ovo je bitno pitanje. Budući da se za kršćane radi o sakramentalnom činu, iz toga jasno biva da je

21 GERHARTZ, J. G. *L'indissolubilité du mariage et sa dissolution par l'Eglise dans le problème actuelle*, u *Le lien matrimonial, Colloque du Cerdic, Strasbourg, 21-23 mai 1970*, publié par René METZ et Jean SCHLICK, str. 198-234.

22 Usp. *Isto*, str. 203.

23 Usp. *Isto*, str. 209.

24 Usp. *Isto*, str. 213.

Crkva ta koja će izreći istinu o braku. Crkva je ta koja će izreći opći Božji zakon. Ona će prosuditi je li bilo istinski sklopljene ženidbe. Svaka izvanjska ženidba ne znači da je bila i potpuna. Može se dogoditi da bude i prisege i konzumacije, a da ipak ne bude ženidbe. Mogu nedostajati drugi ljudski i božanski elementi. Ima razloga koji nadilaze sve dosadašnje ‘kompetencije’, i time se ostaje u trajnoj problematici nerastavljivosti braka.

Također je pitanje predstavlja li ženidba koja se životno raspala još sakrament Isusa Krista? Više se ne radi o nerastavljivosti kao unutarnjem blagoslovu nego više o (*bonum commune*) zajedničkom dobru. „Ako je apsolutna pravna nerastavljivost oslonjena na *bonum commune*, ona je također oslonjena na različitim bitnim stvarima, i dosljedno je bitno podložna ljudskom sudu“,²⁵ zato ju uvijek treba promatrati u konkretnoj situaciji.

4. Crkva i razvrgavanje ženidbene veze

Cijelo vrijeme govorimo o nerastavljivosti ženidbe, a sad postavljamo pitanje i izlažemo slučajeve kada Crkva ‘rastavlja’ ženidbu. Katolički je nauk da su sve ženidbe, osim onih koje su *rate et consumate*, izvanjski rastavljive. Crkva može rastaviti ženidbu koja nije konzumirana, sklopljenu između dvoje kršćana, ili između krštene i nekrštene osobe, kao i ženidbu konzumiranu ali ne sakramentalnu, koja je sklopljena između dvoje nevjernika ili nevjernika i vjernika krštenog u katoličkoj ili nekatoličkoj Crkvi.²⁶

Spomenuti slučajevi mogućnosti ‘rastave’ ipak nisi na volju onih koji se mogu rastaviti. Potreban je i ‘treći’ da bi se neku ženidbu proglasilo razvrgnutom – to je Bog, što je vidljivo iz Isusove diskusije s farizejima. I ovo proglašenje razriješenosti braka uvijek proglašava netko treći, a ne sami partneri. I taj treći uvijek vodi brigu o Božjem kriteriju, božanskoj autorizaciji. U Starom zavjetu to bijaše Mojsije, a u Novom zavjetu zadovoljavajući se odgovor nalazi u

25 *Isto*, str. 227. Autor se inspirirao pojmom sakramentalnosti ženidbe predstavljenoj prema J. RAZINGER (današnji papa Benedikt XVI.), *Zur Theologie der Ehe*, u: G. KREMS - R. MUMM, *Theologie der Ehe*, Regensburg-Göttingen, 1969.

26 *Usp. Zakonik kanonskog prava*, Zagreb, 1988.

Isusovu povjerenju ministerijalne moći sv. Petru (Mt 16, 19) i apostolima (Mt 18, 18: „Kažem vam: što god svežete na zemlji, bit će svezano i na nebesima, i što god razriješite na zemlji, bit će razriješeno i na nebesima.“). Na ovaj se tekst Crkva poziva ako proglašava rastavljivost neke ženidbe.

A ako se radi o ženidbi ratificiranoj i konzumiranoj, Crkva kaže da takva ženidba nije podložna crkvenoj vlasti i moći.

U ovome kontekstu moglo bi se pitati koju i kakvu moć ima Crkva? Očito nema božansku, ali i božanska se moć očituje u povijesti posredno, a Crkva je taj posrednik koji primjenjuje božansku moć. Tako je i u ženidbi. Crkva u ime Božje izriče sud nerazrješivosti i razrješivosti.

5. Novo shvaćanje Crkvene moći - ovlasti

Postoji više pokušaja shvaćanja crkvene ovlasti u odnosu prema ženidbi, odnosno prema rastavi i nerastavi braka. Svi autori žele biti na Isusovoj i liniji crkvenog učiteljstva glede shvaćanja rastave i nerastave. Ipak ne gledaju na isti način.²⁷ Za jedne nikada nije bilo jednodušnog mišljenja o ovome problemu nerastavljivosti, dok je za druge sve jasno i apsolutna nerastavljivost nikada nije bila upitna do novog vremena, barem poslije skolastičkog vremena.²⁸

Radi se o različitom shvaćanju rastave u istočnoj i zapadnoj Crkvi, osobito u slučaju preljuba i tumačenja Isusova teksta Mt 19, 9. I to se pitanje o apsolutnoj nerastavi ženidbe postavljalo Crkvenim ocima, Jeronimu, Augustinu...²⁹ Pa i čitanje biblijskih tekstova o nerastavi ženidbe nije jednodušno ni potpuno jasno iako se u Katoličkoj crkvi nerastavljivost ženidbe *rate et consumate* smatra skoro kao *propositio proxima fidei*. Pospishil, američki teolog, u svojem djelu o nerastavljivosti puno insistira na činjenici da „nerazrješivost ženidbe nije dogmatska postavka *de fide* nego samo postavka *fidei proxima*.“³⁰ Isti autor kaže: „Činjenica je da Oci nisu došli do jedin-

27 Usp. M. ZADRO, op. cit., str 77.

28 Usp. U. NAVARETTE, *Indissolubilitas matrimonii rati et consummati*. Opiniones recentiores et observationes, u: *Periodica*, 58, 1969., str. 415-489.

29 Vidi. P. ADNÉS, *Le Mariage*, Desclée, 1963.

30 Op. cit., str. 14.

stvenog mišljenja o značenju upitnog teksta Pisma, isto tako kršćani Istoka i Zapada još se i danas razilaze u ovoj točki, zato mi možemo reći da će trajno biti nemoguće regulirati problem pozivajući se jedino na Pismo i tradiciju.³¹

Značilo bi ovo: radi se o dvije vrste nerazrješivosti, što smo već rekli, unutarnjoj nerazrješivosti, koja je potvrđena od Isusa, i izvanjskoj nerazrješivosti, koja je predložena kao ideal, ali ne isključuje izvanjsku rastavu.

U prvoj Crkvi nalazimo vrlo različitu praksu u odnosu prema rastavi braka, od striktno zabrane pa do mogućnosti rastave i ponovne ženidbe. Pospishil se oslanja na Origena i Bazilija Velikog dok drugi, poput H. Grouzela,³² velikog stručnjaka za pitanja prve Crkve, tvrde da su ti tekstovi vrlo diskutabilni.

6. Neka izlazna rješenja

U današnjoj bračnoj krizi, kad se civilno rastave obavljaju vrlo lagano i bez velikih razloga, traže se nova rješenja problema rastavlјivosti i nerastavlјivosti. Dosta se velik broj katolika rastavlјa i civilno se, ili u drugoj konfesiji, ponovno ženi. Često se takvi gledaju kao invalidi kršćanske zajednice ili su čak odbačeni. A Crkva se ni takvih ne može odreći jer ona ima Isusovu misiju spašavanja svih ljudi. „Ako ima bilo kakvo rješenje u zemljama katoličkog imena, jedan od vidova ovog rješenja sigurno bi bio doktrinarna promjena u stavu Crkve prema rastavi. (...) Parovi koji se nalaze u ovoj situaciji, evo utjehe koja bi se mogla njima izložiti: njihova veza ne bi se trebala nazivati ‘konkubinac’; od nevaljale ženidbe ne može se tražiti u svakom slučaju i u svim okolnostima da se par rastavi; oni ne trebaju biti nemirni ako su iskreno uvjereni da prethodna ženidba bijaše nevaljala i da dosljedno oni vjeruju da im je sadašnja valjana; rješenje brat–sestra može se autorizirati, iako par potpuno ne uspijeva živjeti zajedno bez seksualnog odnosa. Izgleda da bi praktični lijek u ovoj

31 *Isto*, str. 20.

32 Usp. H. CROUZEL, *L'Eglise primitive face au divorce*, Paris, 1971., str. 92 i 164., Također. M. ZADRO, op. cit., str. 116.

katastrofalnoj situaciji bio prihvaćanje rastave u Crkvi.³³ A da bi se odgovorilo vremenu i osobama, „jedini je lijek u adaptiranju zakona evoluciji situacije i potrebama, što je moguće prije, proporcionalno važnosti zakona u pravnom sustavu i dobru koje se pretpostavlja da brani“.³⁴ Isti autor naklonjen je nekom ublaženju rastave navodeći da već to čini u naravnim nesakramentalnim i konzumiranim ženidbama i sakramentalnim nekonzumiranim, što znači da ni sakramentalni karakter i konzumacija, gledano odvojeno, nisu dovoljni činiti ženidbu nerazrješivom. On priznaje Crkvi tu moć i očekuje od Crkve primjenu moći koju ima nad kršćanskim, sakramentalnim ili prirodnim ženidbama, pa i za rastavu i novu ženidbu.³⁵ Mnogi odbacuju ovakvo mišljenje i neograničenu moć Crkve: „sunt multa quae Ecclesia non potest facere“.³⁶

Nerastavljiva ženidba jest ona koja je *rata i consumata* – takav je do danas stav Crkve, a to je značilo uzajamni pristanak i fizičko jedinstvo između zaručnika i zaručnice. Sad se iz ovoga postavlja pitanje treba li konzumacija značiti i druge elemente koji nadilaze čisto fizičko sjedinjavanje. Ovo pitanje postaje opravdano kad se gleda da je ženidba i simbol, što znači da ima vrlo široko i duboko značenje. A ženidba koja je samo ratificirana simbol je koji ipak ne daje karakter apsolutne nerastavljivosti. Isto tako simbolizam ženidbe još do kraja nije protumačen.³⁷ Problem izaziva značenje pojma *konzumirana ženidba*.

Drugi vatikanski sabor u konstituciji *Crkva u suvremenom svijetu 'Gaudium et spes'* tumačenje o braku svrstava pod poglavlje *'Neki gorući problemi'*, u pet brojeva.³⁸ Koncil kaže da je ženidba ustanova ljubavi oslonjena na pristanak zaručnika i time stavlja naglasak na drugo nego što se prije naglašavalo (ustanova u koju se ulazi pristankom partnera i iz koje se ne može izići zbog nerastavljiva karaktera). Skoro se opredjeljuje za načelo rimskog prava: 'nupti-

33 V. POSPISHIL, op. cit., str. 99

34 Isto, str. 114.

35 Isto, str. 135.

36 Usp. U. NAVARETTE, op. cit., str. 446.

37 Usp. J. BERNHARD, *A propos de l'indissolubilité du mariage chrétien*, u: Revue des Sciences Religieuses, 44(1970.), str. 54.

38 Crkva u suvremenom svijetu 'Gaudium et spes', br. 47 -52.

as non concubitas, sed consensus facit.³⁹ Također Koncil ne upotrebljava prijašnji rječnik o prvotnom i drugotnom cilju ženidbe.⁴⁰ Ne upotrebljava ni izraz za ženidbu kao 'lijek požude'. Također braku dodaje vrijednost odgovornog očinstva i majčinstva: 'Brak i bračna ljubav su po svojoj naravi usmjereni prema rađanju i odgoju potomstva... Pravo njegovanja bračne ljubavi kao i sva narav obiteljskog života što otuda proizlazi – ne zanemarujući ostale svrhe braka – idu za tim da supruge učine odlučno spremnima da surađuju s ljubavlju Stvoritelja i Spasitelja, koji po njima iz dana u dan umnožava i obogaćuje svoju obitelj.'⁴¹

Očito Koncil ide zatim da sjedini 'dva' cilja u jedan: rađanje i uzajamnu ljubav. Istina, Koncil ne tretira pitanje rastave braka, iako su neki pokušali, oslanjajući se na Koncil, protumačiti značenje kad je brak istinski sklopljen, odnosno pokušavaju razjasniti da 'ratum i consumatum' ne znači fizičku konzumaciju.⁴² Trebalo bi mijenjati značenje pojma 'consumatum' prema kojemu ženidba postaje nerastavljivom. „Ženidbu bi trebalo smatrati konzumiranom (i, dosljedno, nerastavljivom) kad zaručnici dođu do bračne ljubavi na razini ljudske i kršćanske zrelosti; kad su zasnovali dubinsku zajednicu života, jasan simbol Saveza; kad su postigli punu svijest da njihova nerastavljivost ženidbe počiva na njihovoj vjeri i vjernosti Kristu."⁴³ Isti autor kaže da Isus insistira na apsolutnoj nerastavljivosti ženidbe, ali nije odredio koji su konstitutivni elementi nerastavljivosti, dakle na Crkvu spada da ih odredi.⁴⁴ J. Bernhard naglašava vrlo veliko značenje pripreve zaručnika i svijesti njihova zajedničkog čina kao kršćana. Radi se o svjesnosti 'egzistencijalne konzumacije u vjeri'.

Na koncu mogli bismo reći da se izraz nerastavljivosti i rastavljivosti u ženidbi ne isključuju, dapače egzistencijalno su intimno povezaniiji jedan s drugim. Nemoguće je razumjeti značenje jednoga bez povezanosti sa značenjem drugoga.

39 Dig., 50, 7, L. 30.

40 Prijašnji rječnik potječe od sv. Tome Akvinskog. Cf. Summa Theologiae, suppl., q. 41 i dalje.

41 Gaudium et spes, br. 50, 1.

42 Usp. J. BERNHARD, op. cit., str. 59.

43 Isto, str. 61.

44 J. BERNHARD, *Où en est la dissolubilité du mariage chrétien dans l'Eglise d'aujourd'hui? Etat de la question*, u: L'Année Canonique, 15 (171), str. 80.

Da, ženidba je apsolutno nerastavljiva kad je ‘egzistencijalno konzumirana u vjeri’. Takve ženidbe nitko ne može razvrgnuti jer imaju apsolutno značenje nad kojim nijedan autoritet nema ovlasti.⁴⁵

7. Zaključak

Nerastavljivost je uvijek bila cilj i ideal ženidbe, ali u praksi uvijek je bila problem. U cijeloj povijesti teolozi i Crkva više raspravljaju o problematici rastave braka i o rastavljenima negoli o samoj ženidbi. Zadnji milenij više je opredijeljen za apsolutnu nerastavljivost, iako je i ta apsolutnost imala svoje tumačenje i nijansiranje (unutarnja izvanjska, ratum, consumatum itd.). Samo se pozivajući na vjeru i krštenje (sakramentalnost) može ostati na apsolutnoj nerastavljivosti.

Pitanje je spada li nerastavljivost ženidbe u ‘*propositio fidei*’ ili ‘*propositio proxima fidei*’ ili ‘*saltem doctrina catholica*’? Na ovo nije dan odgovor.

Teologija i Crkva bez daljnjega trebaju još više produbiti značenje nerastavljivosti ženidbe, ali i naći ‘mjesto’ onima koji su doživjeli neuspjeh braka. Također ženidbu treba uzimati više kao jedan projekt negoli kao gotovu stvar, zato je poželjno da Crkveno pravo bude elastičnije prema slučaju neuspjelih brakova.

Također naglasimo da nerastavljivost ženidbe nije vlastitost samo kršćanske ženidbe. I Isus se poziva na početnu nerastavljivost ženidbe. Time bi se moglo reći da su i nekršćanske ženidbe nerastavljive, pa i one civilno sklopljene.

Tri su elementa bitna za kršćansku ženidbu, što ne treba zaboraviti: krštenje kojim se ulazi u povijest spasenja i koje obilježava cijelu osobu; kontrakt (pristanak) kojim zaručnici ulaze u život koji ima posebne biološke i ljudske vlastitosti; konzumacija ženidbe, čime bračni partneri žive ljudske i kršćanske vrijednosti. I ove tri vrijednosti treba danas revalorizirati i posvijestiti kod kršćanskih za-

⁴⁵ Vidi V. STEININGER, *Peut-on dissoudre le mariage*, Paris, Ed. Cerf, 1970.

ručnika. Zato je priprava bračnih zaruka vrlo važna pa i sudbonosna za njihovu budućnost.

Ulazeći u neki brak '*ad experimentum*' ni u kojem slučaju nije rešenje. Radi se o ljudima i ljudskoj osobnosti s kojima se ne smije eksperimentirati.⁴⁶ Uz sve probleme braka, ipak je bolje ostati na pozicijama tradicije Crkve i njezina stava o nerastavljivosti ženidbe.

Literatura.:

M. ZADRO, *L' Indissolubilité du mariage*, (rukopis, mag. rad), Ottawa, 1972.

V. J. POSPISHIL, *Divorce et remariage*, Castertman, 1969.

LUMIERE & VIE, *Masculin et féminin*, t. XXI, n. 106, janvier-février 1972.

LUMIERE & VIE, *Les couples face au mariage*, n. 174, octobre – novembre 1985.

JEAN YVES JOLIF, *Masculin-féminin, le couple et l'institution, Essais et recherches*, Faculté de théologie de Lyon, Novembre 1971.

COMMUNAUTÉ CHRÉTIENNE, br. 55-56; *Homme et femme Dieu les créa*, janvier-avril 1972.

A. GAHS, *Historijski razvoj porodice*, Split, 1947.

M. JURČEVIĆ, *Biblijsko-dogmatski nauk o braku i obitelji*, RTČ, 1995., br. 1.

M. JURČEVIĆ, *U okviru bračne svrhovitosti*, Zbornik u povodu 700. god. smrti sv. Tome Akvinskoga, Zagreb, 1974., str. 119-130.

L. M.-WEBER, *Sexualité, virginité, mariage*, Quaestiones disputate, D&B, 1968.

REGINALD F. TREVETT, *Le sixième commandement*, Paris-Montréal, 1961.

P. ADNÈS, *Le Mariage*, Desclée, 1963.

⁴⁶ Usp. J. von ALLEN, *Prophétisme sacramental*, Neuchâtel, 1964. Posebno gl. 6; Le mariage des divorcés d'après le N. T., str. 183-211.

M. THURIAN frère de Taizé, *Mariage et celibat*, Ed. Delachaut et Niestlé Ch., 1964.

J. H. NICOLAS, *Homme et femme, Il les crea!*, Tequi, Paris.

J. BERNHARD, *Où en est la dissolubilité du mariage chrétien dans l'Eglise d'aujourd'hui? Etat de la question*, u: L'Année Canonique, 15 (1971.).

J. DUPONT, *Mariage et divorce dans l'Evangile*, Abbaye de Saint-André, 1959.

W. R. O'CONNOR, *The indissolubility of a ratified consummated marriage*, u: Ephemerides Theologicae Lovaniensis, 12 (1963.).

J. G. GERHARTZ, *L'indissolubilité du mariage et sa dissolution par l'Eglise dans la problématique actuelle*, u: Le lien matrimonial, Colloque du Cerdic, Strasbourg, 21-23 mai 1970.

U. NAVARETTE, *Indissolubilitas matrimonii rati et consummati. Opiniones recentiores et observationes*, u: Periodica, 58, 1969., str. 415-489.

P. HOFFMANN, *Parole de Jésus à propos du divorce avec l'interprétation qui en a été donnée dans la traditions néo-testamentaire*, u: Concilium, br. 55, 1970., str. 49-62.

J. RATZINGER, *Zur Theologie der Ehe*, u: H. GREEVEN, J. RATZINGER, R. SCHACKENBURG, H. D. WENDLANG, *Theologie der Ehe*, 1969.

Biblical and Theological Foundation for the Inextricability of Marriage

Summary

The inextricability was always the goal and the ideal of the marriage, but at the same time, a huge problem for the practical life. The theologians and the Church through history discussed mostly the problem of the divorce and of the divorced, rather than the issue of marriage itself. The last millennium opts for an absolute inextricability, although there were nuances and interpretations (outer, inner, *ratum*, *consumatum*). Only by an appeal on the faith and on the baptism (sacramentality) we can hold on to the absolute inextricability. Is this an issue of “proposition fidei”, “proposition proxima fidei” or “saltem doctrina catholica”? There is not yet a valid answer.

Theology and the Church still have to deepen the meaning of the inextricability of the marriage, and to find a place for those who went through the failure of a marriage. Marriage should be considered a project, not an accomplished thing. Therefore, the canonical law should show more flexibility towards failed marriages.

Three elements are important in the matter of the Christian marriage: firstly the baptism, the entrance in the history of salvation, marking the whole person; in second place the contract, by which fiancés enter a specific biological and human life, finally the consummation of marriage, where the partners live human and Christian values. These three values should be re-valued and consciously approached by Christian fiancés. For this reason the period of engagement and of preparation is of a crucial importance for their future.

Key words: marriage, matrimony, divorce, Church, engagement.